

|                                                                                                    |  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ<br>ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ<br>ДС/СС 05/4-02 бр. 495/1-X/4<br>01.04.2010. године |  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ  
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, 01.04.2010. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ФРАНЦУСКИ И СРПСКИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ: САРАДЊА И УТИЦАЈИ (1894-1914), докторанда Александра Колаковића.

За ментора је одређен доц. др Милош Ковић.

|                                                                                                                                                    |                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|
| <u>Доставити:</u><br>1x Универзитету у Београду<br>1x Стручном сараднику за докторске дисертације<br>1x Шефу Одсека за правне послове<br>1x Архиви | ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА<br><br>Проф. др Весна Димитријевић |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|

Факултет Филозофски  
04/1-2 бр. 6/1693  
(број захтева)  
7.04.2010.  
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких  
наука  
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

**ЗАХТЕВ**  
**за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације**

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)  
(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Александра (Милосав) Колаковић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2004.

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Година одбране мастер рада: —

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 1.04.2010.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

# **ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ДОКТОРСКЕ ТЕМЕ:**

## ***Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)***

### **Предмет истраживања**

Историјској науци се намеће веома сложен и захтеван задатак да на основу расположивих извора покуша да пружи одговоре на бројна неразјашњена питања историје односа између Француза и Срба у XIX и XX веку. Велика европска сила и балканска држава, Француска и Србија су и поред постојећих разлика у историјском искуству, геополитичком значају као и свеукупном развоју, проналазиле и изграђивале додирне тачке два народа. Србија, која је тек од 1804. године отпочела изграђивање своје модерне државности, кроз читав XIX век, као и у XX веку бориће се са интересима великих сила на Балкану. Као независна држава тек од Берлинског конгреса 1878. године, Србија је била укљештена између два царства Аустро-Угарске и Османског царства, оптерећена питањем унутрашњег развоја, као и националним питањем. Српска елита свесна положаја земље, настоји да пронађе ослонац на неку од европских сила. Поред ослањања на Русију, српски државници су подршку покушавали да пронађу и у Француској, стога велики број српских интелектуалаца успоставља контакте и сарадњу са Французима. Француски интелектуалци, који у XIX и почетком XX века, успостављају контакте са Србима, а потом и пишу о Србима и Србији, значајан су фактор информисања о српским и балканским приликама. Својим делима, доприносе изградњи слике о Србима, како у француској тако и европској јавности, а тиме посредно утичу и на односе два народа и две државе.

Докторска дисертација *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, има за предмет свог истраживања француске интелектуалце, односно

њихове контакте са српским интелектуалцима. Још од почетка XIX века, прве вести о Србима у Француску долазиле су од путника, пословних људи и интелектуалаца, који су својим ставовима и својим угледом у друштву утицали на француску државну политику. Преносећи информације о Србима, стварали су слику о овом балканском народу у француској, али и европској јавности, утичући на правце и путеве деловања француске дипломатије на Балкану, како у политичком, тако и у економском и културном смислу. Истраживање живота, рада и стваралаштва читавих генерација француских интелектуалаца, попут Албера Малеа (Albert Malet), Виктора Берара (Victor Bérard), Шарла Лоазоа (Charles Loiseau), Андреа Шерадама (André Chéradame), Огиста Говена (Auguste Gauvain), Огиста Бопе (Auguste Boppe), Емила Омана (Emile Naumant), Ернеста Денија (Ernest Denis) и других који су писали о Србима, биће главни предмет анализе докторске дисертације *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*. Поред поменутог пажња ће бити усмерена на мотиве француских интелектуалаца да се заинтересују за Србе и да о њима пишу, као и на последице њихових виђења, како у Француској, тако и у Србији. Везе и контакти, као и сарадња између француских и српских интелектуалаца незаобилазан је део предмета истраживања, како би се изградила комплетна слика француско-српских односа у поменутом периоду. Познато је да је већина Срба, који су током XIX века школовани у Француској, по повратку у домовину посредно или непосредно, свесно или несвесно пренела и дух француске културе. Поред поменутог, српски интелектуалци образовани на начелима француске културе, успоставили су и бројне контакте и сарадњу са француским интелектуалцима, државницима и публицистима, што ће имати великог утицаја на политички, друштвени, економски и културни живот у обе државе.

Посматрајући током XIX века односе између Француске и Србије, 1894. година, која је узета за почетну годину истраживања, издваја се као једна од значајнијих. Те 1894. године, званично је ступио на снагу Француско-руски савез, којим су поменуте силе ојачале свој углед у међународним односима, а који је било пољуљан стварањем Тројног савеза 1882. Стога је са политичког аспекта реч о години када се мењају приоритети Француске, како у њеној укупној спољној политици, тако и према Балкану, односно Србима и Србији. Истовремено реч је о години, која отвара могућности за нова преиспитивања циљева и начела спољне политике Србије, које се пре свега огледа у ослањању на Русију. Француска је као савезница Русије од тада појачала и своје присуство на Балкану. Почетак Првог светског рата 1914. године, као преломни догађај

у међународним, али и француско-српским односима, узет је за завршну годину истраживања. Те године француско-српски односи достижу зенит у свом развоју, што ће бити уочљиво током ратних година, на основу којих се развила и прича о вечитом француско-српском пријатељству. Ако се има у виду да је 1914. године Србија ушла у рат, из кога ће изаћи као главни елемент у оквиру нове државе Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, јасно је да ће тако у докторској дисертацији *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)* бити у целости истражено интересовање француских интелектуалца за Србе. Посебна пажња биће усмерена на сарадњу и контакте француских и српских интелектуалца, односно утицај активности и дела француских интелектуалаца на званичну француску политику према Србима, Србији, Балкану, али и на кретања у српском друштву и званичне ставове српске државе.

### **Циљ истраживања**

Циљ истраживања јесте да се у наведеној докторској дисертацији јасно прикажу и опишу мотиви, разлози и начини интересовања француских интелектуалаца за Србе у периоду од 1894. до 1914. године. Потребно је разоткрити да ли су лични или пак неки други, можда интереси француске државе били покретач настанка њихових дела и радова. Поред поменутог, циљ је и да се открију и анализирају везе и контакти, као и утицаји између француских и српских интелектуалаца у наведеном периоду. У докторском раду *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, ће се сагледати интересовање француских интелектуалца за Србе, са посебним освртом на утицај разних фактора, као што су политичке, економске и друштвене околности у којима су писали своје текстове о балканском народу. Значајно је приказати и у којој мери француски интелектуалци у периоду од 1894. до 1914. године, својим

ставаралаштвом утичу на формирање званичне политике Француске, како према балканским народима и државама, тако и према Великим силама. Циљ истраживања је и да прикаже како и колико, али и зашто се мењао, степен интересовања француских интелектуалаца за Србе у поменутом периоду. Овим је могуће приказати једну врсту генезе интересовања француских интелектуалаца за Србе у периоду почев од 1894. године када је званично ступио на снагу споразум о савезништву Француске и Русије, а који је означио и чвршће везивање Србије, односно српске елите за ове две државе и тражење ослонаца за реализовање својих националних и државних интереса, па до ратне катастрофе 1914. године, која је изменила слику света, Балкана и међународне односе. Циљ докторског рада *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)* је да прикаже пут од виђења Србије као егзотичне земље у сталној борби за ослобођење од Османског царства, до земље која настоји да изврши модернизацију свог друштва и да се придружи модерној европској породици народа и држава, а као таква може бити важна за француске политичке, економске и културне интересе. Такође, неизоставно је истаћи и да ће истраживање имати за циљ да проучи и прикаже утицај који су француски интелектуалци остварили у српском друштву, посебно на припаднике српске елите. Односно, на који начин, како и у којој мери су виђења Срба од стране француских интелектуалаца, утицала на схватања носилаца српске државне, националне, економске и културне политике. Циљ истраживања је да се уоче и изанализирају сви аспекти и везе француских интелектуалаца и Срба у периоду 1894. до 1914. године. Докторска дисертација *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)* би у великој мери осветлила и разјаснила један од сегмената француско-српских односа, у овом случају у сфери мотива и последица интересовања француских интелектуалаца за Србе, као и сарадњу и утицаје између француских и српских интелектуалаца, што би, надамо се, обогатило француску и српску историографску ризницу и омогућило другим истраживачима, и то не само историчарима већ и истраживачима из сродних наука, да истраже још увек присутна питања односа два народа.

### **Основне хипотезе**

- Током владавине на простору тзв. Илирских провинција ( 1809-1814 ), Француска долази у ближе суседство Србије Првог српског устанка (1804-1813), када постаје приметно и буђење интересовања француских интелектуалних кругова за Србе. Француска дипломатија, уз активно садејство пољске емиграције, настоји да помоћу Србије усмери и контролише национални развитак на Балкану и утиче на решавање тзв. Источног питања. Оснивање Катедре за словенске језике на Колежу Француске 1840. године, од посебног је значаја јер тиме отпочиње институционализовано научно проучавање историје, традиције и културе Словена. Након Кримског рата (1853-1856), Париским миром 1856. руски протекторат над аутономијом Србије проширен је међународним јемством свих европских сила. Француска се ојачавши свој међународни углед, активирала у решавању тзв. Источног питања. Још у току рата 1854. године Огист Дозон (Aguste Dozon), каснији преводилац српских народних песама и аутор текстова о Србима, долази у француски конзулат у Београду, где ће до 1863. године, имати запажену улогу у протежирању француских интереса у Србији. До Берлинског конгреса 1878. године публикована су дела бројних француских интелектуалаца: професора словенских језика на Сорбони и на Школи источних језика у Паризу, Луја Лежеа (Luis Léger), те некадашњег француског дипломате у Тангеру, Сен-Рене Таландијеа (Saint-René Taillandier) и Гамбетиног секретара и присталице Драјфуса, Жозефа Рејнаша (Joseph Reinach) и пријатеља Алексе Карађорђевића, а касније министра француске морнарице (1905-1908) Гастона Томсона (Gaston Tomson). Подаци о ауторима поменутих дела, који су поред свог научног ангажмана били и политички и друштвено активни, намећу питање да ли су поменута дела била само резултат приватне иницијативе и научне радозналости њихових аутора, који су у том периоду били обузети романтичарским идејама и питањима постојања или стварања нација или су поред наведеног постојали и још неки до сада скривени државни интереси.
- Уочава се да број радова који су везани за Србе и Србију, постаје већи након уједињења Немачке и Италије, као и Берлинског конгреса 1878. године, на коме је Србија стекла независност. Важно виђење историје Срба, представљено је у *Histoire du Monde, Histoire des Balkans* , tome III, Paris 1894. (E. Lavissee, A. Rambaud), који су приредили учитељ будућег српског краља Александра

Обреновића, Албер Мале (Albert Malet) и српски научник и политичар Стојан Новаковић. Пре овога истакнути слависта Луј Леже (Luis Léger), након путовања по Балкану публикује дело *La Save, le Danube et le Balkan, voyage chez les Slovènes, les Croates, les Serbes et les Bulgares* (Paris 1884), а потом 1894. године Леон Ламуш (Léon Lamouche) и Пол Кокел (Paul Coquelle) се у својим књигама *L'armée serbe en 1893* и *Le Royaume de Serbie* баве Србијом. Француски интелектуалци, дакле покушавају да пружи систематичнија и потпунија виђења не само Србије и Срба, већ и питања читавог Балкана. Ако се има у виду период када су поменута дела настала, али и чињенице да су њихови аутори на основу сарадње и веза са српским интелектуалцима, били добро обавештени о приликама не само међу Србима, већ и на Балкану, јасно је да је неопходна подробнија анализа поменутих дела са циљем да укаже колики су утицај имали поменути текстови на обликовање званичне француске политике на Балкану.

- Развој немачке војне и индустријске моћи крајем XIX века оцењен је од стране француских интелектуалца као велика опасност за отаџбину. Размишљајући у правцу редефинисања француске спољне политике у анти-немачкој перспективи, француски интелектуални и публицистички кругови показују појачано интересовање за Балкан. Немачки економски пробој у Османском царству и пројекат конструкције Багдадске железнице стварао је забринутост у француским интелектуалним круговима који су покушали да пронађу противтежу на Балкану. Јавни кредит-први зајам независне Србије, рударство, железница и наоружање су довољан доказ да је Француска, не само политички, већ и економски била заинтересована за Србију. Француски стручњаци, позвани или самостално придошли у Србију, били су значајан преносилац знања и искуства. Поред јавног кредита, Французи продиру и у хипотекарне, комуналне и приватне кредите, али и спољну трговину и железнице (откуп турских тзв. Источних железница у ослобођеним крајевима, пруга Дунав- Јадранско море). Текстови француских интелектуалаца о Србима, послужили су економским интересима француске државе на Балкану и у Србији, односно тежњи пласирања француског капитала под повољним условима.
- Крајем XIX и почетком XX века, француски интелектуалци показују појачано интересовање за питања мале балканске државе. Тада се на француској

интелектуалној позорници појављује већи број аутора, који у својим радовима разматрају балканска питања, посебно јединство Јужних Словена и у том контексту могућност да постану брана против германског продора према европском југоистоку. Берар (Victor Bérard, 1864-1931), Лоазо (Charles Loiseu, 1861-1945), Шерадам (André Chéradame, 1871-1948), Говен (Auguste Gauvain 1861-1931), Оман (Emile Naumant 1858-1942) и Дени (Ernest Denis 1849-1921) у периоду великих криза са почетка XX века у својим студијама анализирају поменуте теме у којима су Срби главни актери. Стога је анализа њиховог живота и стваралаштва кључни предмет истраживања докторске тезе: *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*.

- Две елитне француске публикације *Revue des Deux Mondes* (*Преглед два света*) и *Revue de Paris* (*Преглед из Париза*) у којима су своје есеје и чланке публиковали бројни представници француске политичке, дипломатске, књижевне и интелектуалне елите, крајем XIX и почетком XX века, показују појачано интересовање за питања мале балканске државе. Њима се прикључује и *Journal des Debats* (*Журнал за дебатованье*), текстовима у својој спољнополитичкој рубрици. Тада се на француској интелектуалној позорници појављује већи број аутора, који у својим радовима разматрају балканска питања, посебно јединство Јужних Словена и у том контексту могућност да постану брана против германског продора према европском југоистоку. У периоду великих криза са почетка XX века, француски интелектуалци у својим студијама разматрају поменуте теме у којима су Срби главни актери. Тиме доприносе информисању, не само француске, већ и европске тј. светске јавности о Србима. Управо ова чињеница, поред питања анализе њихових текстова и утицаја при стварању слике о Србима до 1914. године, намеће и питање узрока и повода њихових интересовања.
- Генерације српских интелектуалаца, су француску културу упознавале на њеном изворишту, тј. током школовања у Паризу и другим градовима Француске. Почев од 1841. године, када се на Сорбону уписао први Србин, читаве генерације су своја стручна и научна знања стицале у Француској. Француски ђаци су по повратку у своју земљу доносиле и нове погледе, идеје и схватања. Значај „паризлија“, како се најчешће називају припадници

интелектуалне елите Србије, који су своје образовање стекли или усавршили у Паризу, јесте у преношењу вредности и схватања које су прихватили школујући се у Француској. По повратку у Србију француски ђаци се укључују у активности политичких партија, постају инспиратори њихових програма, писци стручних радова, али и новинари у дневним, партијским или научним листовима. Заузимају су и високе положаје у државној управи као што су места министара или председника владе. Потребно је истаћи да је већина „паризлија“ преузела катедре Велике школе, касније Универзитета, где ће дати велики допринос развоју науке у Србији, али и посредно, несвесно, али пресудно и продору француских утицаја. Са развојем штампе и писане речи, свакако да су културни утицаји, научна достигнућа и политичка схватања, продирала брже и у шире друштвене слојеве. Докторска дисертација *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, настојаће да размотри како су француски интелектуалци и њихова дела, прихваћени и схваћени у српским интелектуалним круговима, пре свега онима везаним за Француску.

- Србија је кроз читав XIX век, а посебно у другој половини XIX и почетком XX века, била веома отворена према утицајима који су долазили из Француске. Са оснивањем модерне српске државе и доласком образованих Срба из Аустрије и Угарске, а потом и Срба школованих на Сорбони и другим француским школама, шириле су се и идеје француског културног круга. Модернизација Србије крајем XIX и почетком XX века, а која је подразумевала слободу штампе, збора и договора, независност судства, доношење модерних уставних решења, реформу школске наставе, као и квалитетан развој науке и културе, вршила се под перманентним европским утицајима, а пре свега француским. Поред ослањања на Русију, српски државници су подршку покушавали да пронађу и у Француској. Најитензивније интересовање за Балкан међу француским интелектуалцима и публицистима, поклапа се са појачаним интересовањем француских политичара и државника да остваре јаче политичко, економско и културно присуство у Србији. Иако се Француска у периоду до 1914. дуго опирала активнијој политици према Балкану, често преузимајући улогу потпорног зида руској политици, захваљујући текстовима француских интелектуалца од почетка XX века ситуација се мења у циљу заштите економских интереса и стварању балканске препреке аустро-немачком утицају.

Ово је и довело до велике прекретнице у француско-српским односима: ратног савезништва из 1914. године.

### **Метод истраживања**

Због специфичности докторске теме неопходно је применити такве методе рада које би најбоље одговарале предмету и циљу овог истраживања. С тим у вези, примаран метод који ће се у овом истраживању користити јесте метод који се базира на спољној и унутрашњој критици доступних извора и литературе – чиме се долази до одређених, често круцијалних сазнања, при чему би се користила достигнућа помоћних историјских наука која могу допринети да истраживање буде што боље методолошки засновано. Наравно, обратиће се и нарочита пажња на изложену аргументацију како би закључци били реално засновани и како би се избегле евентуалне пристрасности или необјективности истраживача. Задатак да се истраже и објасне сви контакти француских интелектуалаца са Србима, у периоду од 1894. до 1914. године, биће остварен приказом перцепције „другог“ кроз смештање идеја у конкретан историјски контекст културне и политичке сцене Француске, Србије и Балканског полуострва. Анализе живота и дела француских интелектуалаца који су писали о Србима биће најважнији део истраживања и пружиће слику о мотивима интересовања и њиховим утицајима, како у Француској тако и у Европи, на Балкану и у Србији. Поред покушаја одгонетања мотива настанка текстова француских интелектуалаца који говоре о Србима, биће анализиран и њихов садржај, али и утицај на српску елиту. Реч је о текстовима већ напред наведених француских интелектуалаца и публициста, а који су наведени у списку извора и литературе. Поред дела француских интелектуалаца биће консултовани текстови и српских интелектуалаца, из истог периода, у којима се дају прикази, критике или осврти на стваралаштво поменутих француских аутора. Од важности је напоменути да ће се у овом истраживању свакако користити неке од незаобилазних научно-историјских метода као што су тзв. аналитички метод, као и статистички метод, који је због обиља информација готово незаобилазан у модерним историографским истраживањима.

Француско-српски односи су већ дужи низ година једна од присутнијих тема у српској историографији, тако да је доступна за тему докторског рада, меродавна литература. У оквиру историографске литературе о међународним односима Србије, постоји већи број књига, од којих свакако треба као значајне за тему истаћи радове академика М. Војводића: *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд 1988. и *Путеви српске дипломатије*, Београд 1999. Питањем односа Француске и Србије бавила се Љ. Алексић-Пејковић у раду *Односи Србије са Француском и Енглеском 1903-1914*, (Београд 1965. године). Од новијих истраживања на ову тему треба истаћи резултате међународног научног скупа *Српско-француски односи 1904-2004* одржаног у Архиву Србије 2004. године и Међународни научни скуп *Нетипично савезништво Француско-српски односи 1878-1940*, одржаног 2007. године у организацији Балканолошког института САНУ. Од радова који су за предмет свог интересовања имали западно-европске или француске утицаје у Србији крајем XIX и почетком XX века потребно је још указати на дела др М. Ковића, „From Vienna to Paris: Serbian Elite between Central and Western Europe (1878-1914)“ , *Forschungen zu Südosteuropa, Serbia in Europe Leitbilder der Moderne in der Diskussion*, Herausgegeben von Gabriella Shubert, Band 3, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2008, 53-60 , као и “Protector, Neighbour, Enemy: the Habsburg Empire and the Serbs (1780-1914)”, *Studies in Ethnicity and Nationalism, Special Issue 2005: Nation and Empire*, London 2005, 81-102, потом радове др Д. Т. Батаковића, "Les Francais et la Vieille Serbie" (*Зборник радова Научни скуп Југословенско-француски односи* књ. 10. Београд 1990, 138-150.), "Србија на Западу : о француским утицајима на политички развој модерне Србије" (*Зборник радова Сусрет или сукоб цивилизација на Балкану*. -Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1998, 307-328.), као између осталих и "Француски утицаји у Србији 1835-1914. Четири генерације *паризлија*" (*Зборник Матице српске за историју* 56-1997, 73-95); потом дело др Љ. Трговчевић, *Планирана елита: о студентима из Србије на европским универзитетима у XIX веку* (Београд 2003) те чланак В. Павловића, "La France et l'espace Yugoslave : la naissance de la Yougoslavie (1878-1918)" (*Revue des études slaves* Tome 63, fasc. 2-3 (2001), str. 481-488.), као и радове академика Ч. Попов, *Француска и Србија : 1871-1878* (Београд 1974), "Француски фактор у српској историји XIX и првој половини XX века" (*Настава историје* бр. 3 (1996) 57-60). Наведеним делима треба као значајну додати и стваралаштво М. Павловића, а посебно дела: *У двоструком огледалу француско-српске културне и књижевне везе* (Београд 1996.) и *Од Есклавоније ка Југославији* (Сремски Карловци-

Нови Сад 1994.). Ово су само нека од референтних историографских истраживања, која ће бити консултована током израде тезе.

Докторска дисертација *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, биће заснована на истраживањима грађе која се чува у српским и француским архивским установама, библиотекама, као и на основу литературе о француским интелектуалцима у XIX и XX веку и односима Француске и Србије на српском, француском и енглеском језику. Грађа француских архива: Les Archives diplomatiques, Les Archives nationales – Site de Paris, Les Archives nationales – Site de Fontainebleau и Les Archives nationales du monde du travail, као и у Bibliothèque nationale de France и Bibliothèque de la Sorbonne, пружиће обиље информација о француско-српским односима, културним везама, као и о животу, раду и стваралаштву француских интелектуалаца, научника и публициста, који су писали о Србима и Србији. У српским архивима, пре свега Архиву САНУ и Архиву Србије, за потребе израде рада неопходно је користити грађу која се односи на француско-српске односе, као и на заоставштину припадника српске елите који су школовани у Француској и имали кључну улогу у преношењу француских утицаја међу Србе. Од необјављених извора у Архиву Србије чува се веома важна Микрофилмована страна серија Француска, а доста грађе пружају и фондови: Министарство иностраних дела Београд 1839-1918, Министарство просвете Србије МПс Београд 1839-1915, Велика школа Београд 1863-1905, Универзитет Београд 1905-, Лични фонд Милована Миловановића, Лични фонд Јована Жујовића, као и Збирке Поклони и откупи, Збирка Varia и Фотографије (19. и 20. век). За израду докторске теме *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, из фонда Архива САНУ биће коришћена заоставштина Јована Цвијића и хартије Павла Поповића и низ других заоставштина и докумената, док заоставштину Гргура Јакшића чува Народна библиотека Србије.

Незаобилазан извор информација је оновремена штампа, посебно она у којој су објављивани текстови, оцене и прикази ситуације на Балкану али и у Србији и међу Србима. Најзначајнији штампани извори су француски листови: *Journal des Debats*, *Revue des Deux Mondes* и *Revue de Paris*. Поменути часописи су били веома читани не само у Француској и међу припадницима српске интелигенције, већ су важили и за водеће европске ревије. Неки од бројева поменутих листова су у целини доступни преко интернета, а други се могу наћи у фонду Bibliothèque de la Sorbonne и

Bibliothèque nationale de France у Паризу. Значајни су и текстови које је у току 1903. године објавио лист *L'Européen*, а који потичу из пера новинара и писца Андре Бара (André Barre). Поред поменуте француске штампе, биће консултовано и неколико листова српске провицијенције у којима се налазе прикази дела француских интелектуалаца, као што су пре свега: *Босанска вила* (Сарајево 1885-1913), *Дело, лист за науку књижевност и друштвени живот* (књ. 1-75, Београд Ниш 1894-1899 1902-1915) и *Српски књижевни гласник* (I- XXXII Београд 1901-1914). Ови часописи се делимично или потпуно сачувани могу користити у просторијама Народне библиотеке Србије и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду.

### **Структура рада**

#### **радни наслови поглавља и њихов кратак опис**

Садржај  
докторске дисертације

***Француски и српски интелектуалци:  
сарадња и утицаји  
(1894 – 1914)***

#### **I Предговор**

Теоријско-појмовно одређење теме, објашњење избора теме и њене свеобухватности. Објашњење појма „интелектуалац“ на основу савремене теоријске литературе. Објаснити циљ истраживања, пружајући преглед најважније литературе и извора, објављене и необјављене грађе, као и преглед архивских установа у којима су вршена истраживања. Указивање на методолошке напомене и тешкоће.

#### **II Увод**

Скраћени приказ, тј. осврт на најважније историјске процесе и догађаје у Француској и Србији у периоду који је претходио временском оквиру докторске дисертације. Посебно наглашавање оних процеса који су од значаја за разумевање и анализирање теме докторског рада. Указати на околности у којима су живели и стварали француски

интелектуалци и Срби у наведеном периоду, као и на везе, сарадњу, контакте и утицаје између два народа који су претходили овом периоду.

Централни део рада ће садржати три поглавља:

### III Француски интелектуалци од 1894. до 1914. године

Ово поглавље ће пружити слику живота, интересовања и стваралаштва француских интелектуалаца, који су били заинтересовани за Србе и Србију. Настојаће да се на основу истраживања изгради слика њиховог образовања, васпитања, веровања, интересовања, али и стваралаштва које није било везано само за Србе. На основу тога могу се одгонетнути мотиви интересовања француских интелектуалца за један мали народ са Балкана. Поглавље ће бити подељено у неколико мањих целина, које ће пратити интересовање француских интелектуалаца за Србе од 1894. године, када је ступио на снагу споразум о Француско-руском савезу, а који је међу припадницима српске елите означавао шире могућности за разрешење српских државних и националних питања, па до ратне 1914. године. Поглавље ће указати како су формирање блокова сила и нове међународне околности, утицале на промену у свести и мисли француских интелектуалаца.

### IV Француски интелектуалци и публицисти о Србима и Србији

Поглавље Француски интелектуалци и публицисти о Србима и Србији, које ће такође садржати неколико мањих целина, настојаће да пружи информације и анализу дела француских интелектуалаца који се баве Србима. Посеба пажња ће бити усмерена ка оним ствараоцима који су систематичније били заинтересовани за историју, традицију, географију или тренутни гео-политички положај Срба и Србије у периоду од 1894. до 1914. године. Поглавље ће пружити анализу не само онога што су француски интелектуалци писали о Србима и како су видели положај Србије, већ и које су то теме за које се посебно интересују. У поглављу ће бити размотрен и одјек њихових текстова у француској и европској јавности. Неће бити изостављена и анализа колико су њихови текстови били у духу интереса француске државе.

### V Одјек и утицај стваралаштва француских интелектуалаца међу Србима

Ово поглавље има за циљ да представи контакте и везе између стваралаштва француских интелектуалаца и Срба. Поред интересовања српских интелектуалаца за француску писану реч, биће анализирана мрежа личних контаката, сарадње и утицаја, између појединих француских и српских интелектуалаца. Поглавље ће анализирати начин и степен утицаја дела француских интелектуалаца на схватања тадашње српске елите. У неколико делова овог поглавља указаће се на интересовање српских интелектуалца за француску публицистику у периоду од 1894. године, када и званично ступа на снагу споразум о савезништву између Француске и Русије, када Француска постаје значајан фактор у српској историји, па до почетка Првог светског рата 1914. године. Поглавље ће одговорити на питања какав утицај имају француски

интелектуалци, аутори публикација о Србима, Србији и Балкану на кретања у српском друштву као и колико српски интелектуални кругови прихватају њихове мисли.

## VI Закључак

У најкраћим цртама би били приказани сви најважнији закључци до којих се дошло приликом овог истраживања, те дата краћа ретоспектива деловања и утицаја научно-публицистичких текстова француских интелектуалаца од 1894. до 1914. године, са покушајем да се објасне мотиви њиховог интересовања за Србе и Србију. Овде би била изложена и слика коју су француски интелектуални кругови изградили о Србима и Србији, какав су утицај остварили у јавности (француској, европској и српској).

## VII Списак скраћеница

## VIII Извори и литература

## I X Summary

Кратак резиме на енглеском језику

## X Résumé

Кратак резиме на француском језику

## XI Садржај

### Значај истраживања

Историографских радова о француско-српским односима и везама у XIX и XX веку има доста, али до сада у српској историографији није било истраживања интересовања француских интелектуалаца за Србе у континуираном временском периоду, какав је период од 1894. године па до почетка Првог светског рата 1914. године, што је тема докторске тезе: *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*. Ако се имају у виду односи две државе, који су и поред мањих осцилација, ипак крајем наведеног периода добили ореол пријатељства, о коме је раширен мит до наших дана, јасна је неопходност једног оваквог истраживање у српској историографији. С тим у вези, ово истраживање ће пружити компактну историјску слику\_ француско-српских веза и утицаја, те стога може бити од користи како домаћој, тако и страној науци. Поред тога, ова докторска дисертација може послужити као основа многим истраживачима из домена сродних друштвених наука као важна основица за што целовитије сагледавање различитих још увек отворених питања интереса Француске не само у Србији већ и на Балкану. Што бољим и организованијим сагледавањем ове теме могу се разбити и поједине црно-беле слике, односно стереотипи који су везани за француско-српске односе, пре свега када је реч о претераном инсистирању на француско-српском пријатељству, без анализе утицаја реалних политичких, економских и културних интереса две државе, односно два народа. Докторска дисертација *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, својим резултатима може покренути бројна нова питања и теме за дискусију. Уосталом, ово истраживање може променити и неке досадашње уврежене ставове о историји Француске, о француским интелектуалцима, али и Србима, као и питањима бурне историје Србије и Балкана. Иако је и раније у српској историографији писано о појединим личностима, припадницима српске и француске интелектуалне елите, овде ће прави пут бити приказана генеза интересовања Француза за Србе, Србију и Балкан, али и међусобна сарадња и утицаји француских и српских интелектуалаца. Намера је да се ово истраживање, како је већ истакнуто, заснује на историјским изворима из српских , али и француских архива и библиотека, што ће омогућити да се

тема *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, буде сагледана што детаљније и целовитије. Сложеност теме и пружање одговора на бројна питања која она покреће, од великог су значаја и за разумевање француско-српских односа и утицаја који су имали на политичка, друштвена, економска и културна кретања, не само међу Србима и у Србији, већ и на Балкану.

## **ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА**

## **ИЗВОРИ**

### **Необјављени извори**

#### Les Archives diplomatiques (France)

- Affaires politiques jusqu'en 1896
  - o Correspondance politique des consuls (1826-1896)- Turquie 1826-1870
  - o Turquie 1871-1896
  - o Correspondance politique et commerciale, 1896-1918 – Serbie
- Administration générale et personnel
  - o Personnel - Edits, lois et ordonnances, arrêtés et décrets, 1547-1945
  - o Personnel - Dossiers individuels de carrière
    - Première série (dossiers des agents ayant cessé leurs fonctions 1er janvier 1816 à la fin du XIXe siècle)
    - Deuxième série (dossiers des agents ayant cessé leurs fonctions de la fin du XIXe siècle jusqu'à la fin des années 1930)

#### Les Archives nationales – Site de Paris

#### Les Archives nationales – Site de Fontainebleau

#### Les Archives nationales du monde du travail

### Архив Србије

- Микрофилмови страна серија Француска
- Министарство иностраних дела Београд 1839-1918
- Министарство просвете Србије МПс Београд 1839-1915
- Велика школа Београд 1863-1905
- Универзитет Београд 1905-
- Народно позориште у Београду 1868-1963

- Лични фонд Милутина И. Гарашанина
- Лични фонд Јована Жујовића
- Лични фонд Љубомира Живковића
- Лични фонд Љубомира Ковачевића
- Лични фонд Милована Миловановића
- Лични фонд Ристе Ј. Одавића
- Лични фонд Николе Пашића
- Збирка Поклони и откупи
- Збирка Varia
- Збирка Фотографије (19. и 20. век)

#### Архив САНУ

- Заоставштвина Јована Цвијића
- Хартује Павла Поповића

#### Архив Југославије

- Фонд Двора
- Збирка Јована Јовановића Пижона
- Преписка Лазара Марковића

#### Народна библиотека Србије

- Заоставштвина Гргура Јакшића

#### Објављени извори

- *Annuaire des Docteurs (Lettres) de L'Université de Paris et des autres Universités. Bibliographie analytique de thèses (1899-1965)*, Paris /s.d./
- *Banque franc-serbe ; Rapports présentés à l'assemblée générale (1913-1947)*, Paris
- *Documents diplomatiques français (1871-1900) (DDF): 1ère Série (1871-1900) , tomes I-XVI ; 2ère Série (1901-1911), tomes I-XIV ; 3ère Série (1911-1914), tomes I-XI, Paris , Imprimerie nationale, Alfred Costas , L'Europe nouvelle , 1929-1959 ; 1930-1955 ; 1929-1936.*
- *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914: књ. VII, св. 1 и 2 за 1914, Београд 1980. (приредили Владимир Дедијер и Живота Анић)*
- *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914: књ. VI, св. 1, 2 и 3 за 1913, Београд 1981. (св. 1 и 2) и 1983. (св. 3) (приредили Душан Лукач и Климент Џамбазовски)*
- *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914: књ. V, св. 1, 2 и 3 за 1912, Београд 1984, 1985, 1986. (приредио Михаило Војводић)*
- *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914: књ. I, св. 1 за 1903, Београд 1991. и св. 2 за 1904, Београд 1999. (приредио Андрија Раденић)*

- *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*: књ. II, св. 1 и 2 за 1906, Београд 2006; св. 3 и 4 за 1907, Београд 2004; *Организација Српска одбрана* додатак 2 за 1906, Београд 2006. и додатак 3 за 1907, Београд 2007. (приредили Љиљана Алексић-Пејковић и Живота Анић)
- *Зборник закона о Лицеју, Великој школи и Универзитету у Београду*, приредио Д.Т. Баралић, Београд 1967.
- *Catalogue de Thèses et écrits académiques*, t. I, 1884-1889, Paris 1892.
- Др Г. Ковијанић, *Грађа Архив Србије о Народном позоришту у Београду 1835-1914*, Београд 1971.
- М. Ракић, *Конзулска писма 1905-1911*, приредио А. Митровић, Београд 1985.

#### Текстови француских интелектуалаца и публициста

- V. Bérard, "Science et force allemande", *Revue de Paris*, le 15. février 1900.
- Isti, *La Macédoine*, Paris 1900.
- Isti, "La crise allemande", *Revue de Paris*, le 15. octobre 1902.
- Isti, *Pro Macédoine*, Paris 1904.
- Isti, "Indépendance Serbe", *Revue de Paris*, le 15. mars 1909.
- Isti, (аутор предговора) *Les persécutions des Yougoslaves : procès politiques (1908-1916)* Paris : Édition du Foyer, 1916.
- R. de Billy, "Charles Loiseau", *Revue d'histoire diplomatique*, 60, 1946, 145-156
- A. Boue, *La Turquie d'Europe*, I-II, Paris 1840.
- E. Denis, *La Grande Serbie*, Paris, Librairie Delagrave, 1915.
- Isti, *Du Vardar à la Socha*, Paris Bossard 1923.
- A. Dozon, *Poésies populaires serbes / traduites sur les originaux, avec une introduction et des notes par Auguste Dozon* (Paris : E. Dentu, 1859)
- Isti, *Cérémonies religieuses et coutumes des Tchérémisses* (Paris : E. Leroux, 1889)
- Isti, *Contes Albanais* (Paris : E. Leroux, 1881)
- Isti, *Encore la question de la langue en Grèce* [Texte imprimé] / par Auguste Dozon (Paris : E. Leroux, 1889)
- Isti, *Excursion en Albanie* ("Bulletin de la Société de géographie", , juin 1875. 21.)
- Isti, *Rapports sur une mission littéraire en Macédoine* (Paris : Imprimerie Nationale, Extrait des Archives des missions scientifiques et littéraires et littéraires, t. 1, 3e série" 1873)
- Isti, *L'épopée serbe* [Chants populaires héroïques. Serbie, Bosnie et Herzégovine, Croatie, Dalmatie, Montenegro] / traduits sur les originaux avec une introduction et des notes par Auguste Dozon (Paris : Leroux, 1888)
- Isti, *Manuel de la langue chkipé ou albanaise* (Paris : Leroux 1878)
- Isti, *Manuel de la langue chkipé ou albanaise, grammaire, chrestomathie, vocabulaire*, par Auguste Dozon, consul de France (Paris : E. Leroux, 1879)
- A. Dozon (traducteur), *Stefan Verkovich (auteur), Chants populaires du Rodope* [Texte imprimé] : le mariage du roi Barianska avec la jeune Danubienne : tradition bulgare sur l'origine des hommes et des Youdas et sur Orfen Bulletin de l'Ecole Française d'Athènes vol. 1, n° 7-8 Archéologie-philologie-géologie
- Isti, *Les chants populaires bulgares* [Texte imprimé] : rapports sur une mission littéraire en Macédoine / par Auguste Dozon Paris : Impr. nationale, 1874 (Extrait des "Archives des missions scientifiques et littéraires)

- A. Chéradame, *L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XX<sup>ème</sup> siècle*, Paris 1901.
- Isti, *L'Allemagne et la France et la question d'Autriche*, Paris 1902.
- Isti, *La question d'Orient, la Macédonie, le chemin de fer de Bagdad*, Paris 1903.
- P. Coquelle, *Le Royaume de Serbie*, Paris 1894.
- E. Haumant, *En Bosnie-Coulommiens*, Paris 1906.
- R. Jakoby, *Das Feuilleton des « Journal des débats » von 1814 bis 1830: ein Beitrag zur Literaturdiskussion der Restauration*, G. Narr, Tübingen, 1988.
- A. La Jonquière, *L'histoire de L'Empire turc*, Paris 1881, 1887, 1914.
- A. Malet, S. Novakovich, , "Histoire des Balkans" y *Histoire du Monde* (E. Lavis, A. Rambaud) tome III, Paris 1894.
- A. Malet, *L'Antiquité - Orient - Grèce - Rome* (in collaboration with Charles Maquet, 1902),
- Isti, *Les Temps Modernes (1498-1789)* (1904),
- Isti, *Le Moyen Âge et le commencement des Temps Modernes* (1903-1904),
- Isti, *L'époque contemporaine* (1905),
- Isti, *Histoire de France et notions sommaires d'histoire générale jusqu'en 1610* (1906),
- Isti, *Histoire de France et notions sommaires d'histoire générale de 1610 à 1789* (1909),
- Isti, *Histoire Moderne (1498-1715)* (1909),
- Isti, *Histoire de France et notions sommaires d'histoire générale jusqu'à la Révolution* (1910),
- Isti, *Histoire de France et notions sommaires d'histoire générale depuis la Révolution jusqu'en 1875* (1911),
- A. Malet, *XVIII<sup>ème</sup> siècle Révolution Empire (1715-1815)* (1914), *XIX<sup>ème</sup> siècle (1815-1900)* (1914).
- A. Malet S. Novakovich, *Histoire des Balkans , Histoire du Monde* (E. Lavis, A. Rambaud) tome III, Paris 1894. (E. Lavis, A. Rambaud)
- A. Male ( Albert Malet), *Дневник са српског двора 1892-1894*, Београд 1999.
- L. Lamouche, *L'armée serbe en 1893*, Paris 1894.
- *Le Livre du centenaire du « Journal des débats »*, Plon, Paris, 1889.
- L. Léger, *La Crise autrichienne*, Paris, 1868.
- Isti, *Les Slaves du Sud et leur civilisation*, Paris 1869.
- Isti, *Histoire de Autriche-Hongrie*, Paris, 1879.
- Isti, *La Save, le Danube et le Balkan, voyage chez les Slovènes, les Croates , les Serbes et les Bulgares* , Paris 1884.
- L. Cours de Louis Léger, *leçon d'ouverture au Collège de France*, Revue bleue politique et littéraire, 1885
- Isti, *La Bulgarie*, Paris, 1885
- Isti, *Nouvelles études slaves histoire et littérature*, 1886
- Isti, *Russes et Slaves, études politiques et littéraires*, Hachette, 1890
- Isti, *Le monde slave, études politiques et littéraires*, Hachette, 1902
- Ch. Loiseau, *Le Balkan Slave et la crise Autrichienne*, Paris ( Perrin et Cie )1898.
- Isti, *A propos de l'alliance franco-russe : l'interpellation qu'on n'a pas faite*, "la Quinzaine" (Paris) des 1<sup>er</sup> et 16 avril 1902.
- Isti, *Le Simplon et les intérêts du centre de la France ; s.l., 1901.*

- Ch. Loiseau, J.-P. Falret. *Mon village [Marcillac-du-Lot]. - Éloge du Dr Jean-Pierre Falret, par le Dr Ch. Loiseau*, Paris ( J.-B. Baillière )1891.
- Isti, *Bibliographie balkanique* . III , 1933, introduction de Charles Loiseau Paris 1934.
- Isti, *Le Côté social de la question d'Orient*, Montligeon : Impr. de N.-D. de Montligeon , (1897) Extrait de "la Quinzaine"
- Isti, *L'Équilibre adriatique (l'Italie et la question d'Orient)*, Paris (Perrin ) 1901
- Isti , *Le Simplon et les intérêts du centine de la France*, s. 1, Paris 1901.
- A.Nettement, *Histoire politique, anecdotique et littéraire du « Journal des débats »*, Dentu, Paris, 1842.
- J. Reinach, *La Serbie et Monténégro*, Paris 1974.
- C. Robert, *Les Slaves en Turquie*, Paris 1844, 1852.
- Saint-R.Taillandier, *La Serbie au XIXème siècle*, Paris 1872.
- G. Tomson, *L'Herzégovine*, Paris 1875.
- André-Jean Tudesq, „Le Journal des débats au temps de Guizot“, *Politique*, avril-juin 1959.

#### Текстови српских политичара и интелектуалаца

- М. Грол, Богдан Поповић, *Из предратне Србије. Утисци и сећања о времену и људима*, Београд 1939.
- Илија Гарашанин, *Начертаније Илије Гарашанина : програм спољашње и националне политике Србије на концу 1844. године* ( М. Јосић , Београд1991.)
- V. Georgévic, *La Serbie au Congrès de Berlin*, Paris 1891.
- J. Žujović, *Influence intellectuelle française sur les Serbes : conférence faite à Paris le 8 mars 1918*, Vannes : Imprimerie Lapolye frères, 1918.
- Исти, *Дневник*, (приредио Д. Тодоровић), Београд 1986.
- М. Ибровац, П. Поповић, *Essai de bibliographie française de la littérature de la yougoslave*, *Le Monde slave* 2 (Paris 1931)
- В. Јовановић, *Успомене*, приредио В. Крестић, Београд 1988.
- С. Јовановић, *Жил Фери*, СКГ , НС, 1933, XXXVIII, св.1, 12-16
- Исти, *Политичко порекло С. К. Гласника*, СКГ , НС, XXXII, св. 2, 129-131
- Исти, *Светислав Симић*, Исто, 1945, LXII, св. 6, 437-439
- Исти, *Политичке идеје Јована Скерлића*, Сабрана дела Слободана Јовановића 12, Београд 1991, 708-710
- Исти, *Богдан Поповић*, Сабрана дела Слободана Јовановића 11, Београд 1991, 111-112
- Исти, *Богдан Поповић, Из предратне Србије. Утисци и сећања о времену и људима*, Београд 1939.
- Исти, *Милован Миловановић*, Из историје и књижевности, Сабрана дела Слободана Јовановића 11, Београд 1991, 211-255
- Исти, *Радикали и самосталци*, Из историје и књижевности, Сабрана дела Слободана Јовановића 11, Београд 1991, 533-536

- Исти, *Никола Пашић* (Поводом десетогодишњице смрти), Из историје и књижевности, Сабрана дела Слободана Јовановића 11, Београд 1991, 516-525
- С. Јовановић, *Јован М. Јовановић Успомене из младости, Из историје и књижевности*, Сабрана дела Слободана Јовановића 11, Београд 1991, 580-582
- В. Карић, *Србија. Опис земље, народа и државе*, Београд 1887.
- С. Новаковић, „Превод студије Louis-a Leger-а о словенској митологији : Esquisse sommaire de la mythologie slave“, *Просветни гласник*, књ. III , 1883, 778.
- М. III Obrenovic, knez, “*Miloch Obrénovitch , ou Coup d’oeil sur l’histoire de la Serbie, de 1813 à 1839*, Paris 1850.
- Р. Одавић, *Essai de bibliographie française sur les Serbes, Croates et Slovènes depuis le commencement de la guerre actuelle*, Paris 1918.
- Н. С. Петровић, *Оглед француске библиографије о Србима и Хрватима (1544-1900)*, Београд 1900.
- Ј. Скерлић, *Француски романтичари и српска народна поезија*, Мостар 1908.
- Исти, *Историја нове српске књижевности*, Београд 1912.
- Ј. Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље. Основи антропогеографије*, Београд 1966.

Новине, часописи и друге публикације на француском језику у којима су пре 1914. године објављивани текстови о Србима и Србији

- *Annuaire des Deux Mondes*, Paris, Au Bureau de la Revue des Deux Mondes, 1850-1867.
- *Bibliothèque universelle des sciences, belles-lettres et arts*, Genève 1829.
- *Bulletin и Mémoires de la Société géologique de France*, Paris 1832.
- *Bulletin de la Société de géographie*, Paris 1836.
- *La Correspondance slave*, Prag 1868.
- *Le Correspondant*, Paris 1843.
- *Echos d’Orient. Revue des questions d’Orient*, Paris 1897-1900.
- *L’Economiste français*, Paris
- *L’Européen*, Paris
- *Le Globe*, Paris 1827.
- *La Grande Encyclopédie*, Paris
- *L’Illustration*, Paris 1857.
- *Journal des Débats politiques et littéraires* (из доба Револуције, наставио излажење и у 20. веку)
- *Journal général de la littérature étrangère*, Paris 1827.
- *La Liberté journal politique et littéraire*, Genève. (Излазио на српском и на француском око 1865. године. Излазио и под насловом *La liberté serbe*.)
- *Minerve littéraire*, Paris 1820.
- *Monde latin et Monde slave*, Paris 1894.
- *Moniteur universel*, прве деценије 19. века
- *Nouvelles Annales des voyages*, Paris 1820.
- *Nouvelles revue*, Paris 1891.
- *Nouvelles slaves*, Paris 1886.
- *L’Oevre*, 1909-1930.
- *L’Orient, L’Algérie et les colonies*, Paris 1866.

- *L'Orient européen*. Само један број 1840, наследила га: *Revue orientale, sociale, religieuse et littéraire*, од краја 1840.
- *La pensée slave, journal politique et littéraire* Трст, (од августа 1898. до 1900. Овај часопис је наследио *Pensiero slavo* који је излазио до 1898.)
- *La Petite Revue, journal hebdomadaire d'actualité et de littérature*, Крагујевац 1905. (лист за ђаке)
- *La Question serbe, journal hebdomadaire*, Београд од 1908. до 1909.
- *Revue britannique*. Од 1837. објављивала чланке о Србима.
- *Revue contemporaine*, Paris 1853.
- *Revue d'Europe*, Paris 1898-1900.
- *Revue des Deux Mondes*, Paris 1829.
- *La Revue encyclopédique*, Paris
- *Revue de géographie*, Paris 1877.
- *Revue hebdomadaire*, Paris
- *Revue internationale*, Фиренца
- *Revue du Nord*, Paris 1837.
- *Revue de l'Orient l'Algérie et les colonies*, Paris 1854.
- *Revue orientale et américaine*, Paris 1858.
- *Revue de Paris*, 1856.
- *Revue politique et littéraire (Revue bleue)*, Paris 1871.
- *La revue slave, politique, littéraire et artistique*, Paris 1906-1909.
- *Revue slave*, Варшава, 1879.
- *Le Siècle*, Paris
- *Le Siècle revue politique, économique et littéraire*, Paris 1848. (само један број)
- *Le Temps*, Paris
- *Tour du Monde*, Paris 1860.
- *Union*, (гласник југословенских студената у Швајцарској 1913.)

#### Остала штампа:

- *Дневни лист*, Београд 1887-1903
- *Босанска вила*, Сарајево 1885-1913
- *Дело, лист за науку књижевност и друштвени живот*, књ. 1-75, Београд Ниш 1894-1899 1902-1915
- *Наше доба*, Нови Сад 1885-1902
- *Српски књижевни гласник I- XXXII* Београд 1901-1914

## **ЛИТЕРАТУРА**

### **Монографије и зборници:**

- Љ. Алексић-Пејковић, *Односи Србије са Француском и Енглеском 1903-1914*, Београд 1965
- J-C. Allain, F. Autrand, L. Bely (dir.), *Histoire de la diplomatie française*, Paris, Perrin, 2005.
- M. Allen, *La vie quotidienne sous le Second Empire*, Paris 1947.
- M.S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923. A Study in International Relations*, London 1966.
- R. D. Anderson, *Education in France 1848-1870*, Oxford 1975.
- Д. Антула, *Преглед рудница у Краљевини Србији*, Београд 1900.
- *Исти*, *L' Industrie minérale de Serbie*, Beograd 1905.
- J. Ardoino, *La sociologie en France*, Paris : La Découverte, 1988.
- J. Baillou (dir.), *Les affaires étrangères et le corps diplomatique française ; tome II (1870-1980 )*, Paris, CNRS , 1984.
- М. Бегих, *Јован Скерлић-човек и дело*, Београд 1966.
- Ж. Бенда, *Издаја интелектуалаца*, Београд 1996.
- О. Благојевић, *Економска мисао у Србији до Другог светског рата*, Београд 1980.
- Ж. П. Блед, *Франц Јозеф*, Београд 1998.
- F. Braudel, *Ecrits sur l' histoire*, Paris 1969.
- *Исти*, *La Méditerranée. L' espace et l' histoire, les hommes et l' héritage*, Paris 1986.
- F.R.Bridge , *From Sadowa to Sarajevo: The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866-1914*, London 1972.
- F.R.Bridge , Roger Bullen, *The Great Powers and the European States System, 1815-1914*, 1980.
- R. Burnard, *La vie quotidienne de 1870 à 1900*, Paris 1947.
- J.P.T.Bury, *France 1814-1940*, London 1949.
- J.P.T.Bury, *Napoleon III and the Second Empire*, London 1964.
- G. Weisz, *The Emergence of Modern Universities in France 1863-1914*, Princeton 1983.
- D. Wetzel, *Crimean War: a Diplomatic History*, New York 1985.
- J. Verger, *Histoire des Universités en France*, Toulouse 1986.
- *Исти*, *La vie universitaire a Paris*, Paris 1918.
- М. Војводић, *Србија у међународним односима крајем 19. и почетком 20. века*, Београд 1988.
- *Исти*, *Путеви српске дипломатије*, Београд 1999.
- N. Gavrilović, *Srbi i Francuzi*, Beograd 1997.
- Jacques Godechot ; *Revolucije : 1848*, Beograd 1987.
- P. de la Gorce, *Histoire du second empire, Paris , 7 tomova , 1894-1905*.
- С. Димитријевић, *Социјалистички раднички покрет у Србији 1870-1918*, Београд 1982.
- E. Dolléans, *Histoire du mouvement ouvrier, 1830-1871*, Paris 1936-1939.
- C. Digeon, *La crise allemande de la penée française 1870- 1914*, Paris, Presses Universitaires de France, 1959.
- Д. Ђорђевић, *Царински рат Аустро-Угарске и Србије 1906-1911*, Београд 1962.
- *Исти*, *Révolutions nationales des peuples balkaniques 1804-1914*, Beograd 1965.
- *Исти* , *Националне револуције балканских народа 1804-1914*, Београд 1995.
- *Исти*, *Портрети из новије српске историје*, Београд 1997.

- А. Ђуровић, *Космолшко трагање за новом школом. Модернизациони изазови у систему средњошколског образовања у Београду 1880-1905*, Београд 1999.
- William E. Echard, ур., *Historical Dictionary of France from the Second Empire 1852-1870*, London 1985.
- F. Ekmečić, *Poslednjih sto godina Jugoslovena u Francuskoj. La présence yougoslave en France depuis 100 ans*, Paris 1981.
- М. Екмечић, *Стварање Југославије: 1790-1918*, Београд 1989.
- Исти, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд 1990.
- M. Espagne, M. Werner, *Transferts: les relations interculturelles dans l'espace franco-allemand 18<sup>e</sup> et 19<sup>e</sup> siècle*, Paris, Editions Rescherches sur les civilisation, 1988.
- B. Janković, *The Balkans in International Relations*, New York 1988.
- С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада 1838-1858*, Београд 1912.
- Исти, *Влада Милана Обреновића I-II*, Београд 1926. 1927.
- F. Kanitz, *Serbien. Historisch-ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1859-1869*, Leipzig 1868.
- R. A. Kann, *The Multinational Empire: Nationalism and National Reform in the Hasburg Monarchy 1848-1918*, vol 1-2, New York 1950.
- M. Karanovich, *The Development of Education in Serbia an Emergence of its Intelligentsia (1838-1858)*, New York 1995.
- A. Cobban, *History of Modern France*, London 1961.
- Russell Kirk, *The Conservative Mind*, London 1954.
- М. Ковић, *Дизраели и Источно питање*, Београд 2007.
- John Komlos, *The Habsburg Monarchy as a Customs Union. Economic Development in Austria-Hungary in the Nineteenth Century*, Princeton 1983.
- I. Collins, *The Government and the Newspaper Press in France 1814-1881*, Oxford 1959.
- М. Костић, *Прве појаве француске културе у српском друштву*, Београд 1929.
- F. Crouzet, W. H. Chaloner, W.M. Stern, *Essays in European Economic History 1789-1914*, London 1969.
- E. Lavissee, ур., *Histoire de France contemporaine*, 8 tomova, Paris 1920-1922.
- J. R. Lampe, M. Jeckson, *Balkan Economic History 1550-1950, From Imperial Norderlands to Developing Nations*, Bloomington 1982.
- M Levy Leboyer (dir.), *La position internationale de la France. Aspects économiques et financiers XIXe-XXe siècles*, Paris, Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 1977.
- J. Lively, *The Social and Political Thought of Alexis de Tocqueville*, Oxford 1962.
- R. de Livois, *Histoire de la presse française*, 2 toma, Lausanne 1965.
- Р. Љушић, *Кнежевина Србија (1830-1839)*, Београд 1986.
- Исти, *Лицеј 1838-1863. Зборник докумената*, Београд 1988.
- Исти, *Историја српске државности 2*, Нови Сад 2001.
- R. Magraw, *France, 1815-1914: The bourgeois Century*, London 1985.
- M. Mazower, *The Balkans*, London, Weidenfeld & Nicolson, 2000.
- A. Mayer, *The Persistence of the Old Régime: Europe and the Great War*, London 1981.
- J. P. Mayer, *Political Thought in France from the Revolution to the Fourth Republic*, London 1949.
- W. N. Medlicott, *The Congress of Berlin and After*, London 1938.

- P. Milinković, *Istorija građenja železnica i železnička politika kod nas*, Beograd 1936.
- Д. Милић, *Трговина Србије 1815-1939*, Београд 1959.
- М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија I-II*, Београд 1973. (репринт издање)
- Б. Миљковић-Катић, *Структура градског становништва Србије средином XIX века*, Београд 2002.
- А. Митровић, *Продор на Балкан. Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908-1918*, Београд 1981.
- *Исти*, *Србија у првом светском рату*, Београд 1984.
- *Исти*, *Стране банке у Србији 1878-1914*, Београд 2004.
- М. Митерауер, *Кад је Адам копао, а Ева плел. Историјско-антрополошки огледи из прошлости европске породице*, Београд 2001.
- W.E. Mosse, *The European Powers and the German Question*, Cambridge 1958.
- S. Naumovic, *Childhood in South East Europe. Historical perspectives on growing up in the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> century*, Belgrade 2001.
- E. L. Newman, ур., *Historical Dictionary of France from the 1815 Restoration to the Second Empire*, London 1987.
- J. Novaković, *Recherches sur le surréalisme*, Sremski Karlovci, Novi Sad 2009.
- J. Orizet, *Anthologie de la poésie française : les poètes et les oeuvres, les mouvements et les écoles*, Paris 1988.
- P. Ory, J-F. Sirinelli, *Les Intellectuelles en France de L’Affaire Dreyfus à nos jours*, Paris 1986.
- М. Павловић, *Од погледа до текста. Антологија француских текстова о југословенским крајевима и народима*, Београд 1983.
- *Исти*, *Французи о Србима и Србији 1912-1918*, Београд 1988.
- *Исти*, *Од Есклавоније ка Југославији*, Сремски Карловци, Нови Сад 1994.
- *Исти*, *У двоструком огледалу. Француско-српске културне и књижевне везе*, Београд 1996.
- *Исти*, *Ј. Новаковић (ур.), Француско-српски односи 1904-2004*, Београд 2005.
- S. Pavlović (dir.), *Knjiga o Francuskoj*, Društvo prijatelja Francuske, Beograd 1940.
- Л. Перовић (ур.), *Србија у модернизацијским процесима XX века*, Београд 1994.
- K. Petrović, *Francuski državnici*, Beograd 1928.
- П. Половина, *Уибеници француког језика код Срба до 1914. године*, Београд 1964.
- Ч. Попов, *Француска и Србија : 1871-1878*, Београд 1974.
- *Isti*, *Srbija na putu oslobođenja : borba za politički preobražaj i državnu nezavisnost 1868-1878*, Beograd 1980.
- *Isti*, *Građanska Evropa : (1770-1871). Knj. 1 i knj. 2, Osnovi evropske istorije XIX veka*, Novi Sad 1989.
- *Isti*, *Evropske građanske revolucije od XVIII do XX veka : pokušaj empirijskog uopštavanja*, Novi Sad 1992.
- *Исти*, *Европа и српска револуција : 1804-1815*, Нови Сад 2004.
- *Исти*, *Велика Србија : стварност и мит*, Сремски Карловци, Нови Сад 2007.
- *Исти*, *Источно питање и српска револуција: 1804-1918*, Београд 2008.
- M. Prevost, J-Ch. Roman D’Amat (dir.), *Dictionnaire de biographie française*, I-XX, Paris, Letouzey et Ané, 1933-2004.
- М. Радијевић, *Научник и политика: политичка биографија Божидара В. Марковића (1874-1946)*, Београд 2007.
- С. Рајић, *Влада Николе Христића : 1888-1889*, Београд 2003.

- Иста, *Владан Ђорђевић : биографија поузданог Обреновићевца*, Београд 2007.
- P. W. Reuter, *Die Balkanpolitik des französischen Imperialismus 1911-1914*, Frankfurt/M. 1979.
- P. Renouvin, *Histoire des relations internationales*, t. VI-2 (1871-1914), t. VII (1914-1929), Paris, Hachette, 1955-1957.
- P. Renouvin, J-B. Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, Armand Colin, 1991.
- N. Rich, *Why the Crimean War?*, University Press of New England 1985.
- C. Russell, *Science and Social Change 1700-1900*, London 1983.
- М. Радоњић, *Прича о пријатељству Срба и Француза*, Београд 2009.
- M. Savkovic, *L'Influence du réalisme française dans le roman serbocroate*, Paris 1935.
- Е. Саид, *Оријентализам*, Београд 2000.
- Р. Самарџић, *Београд и Србија у списима француских савременика, XVI-XVII век*, Београд 1961.
- М. Симић, *Школство у Србији у 19. и првој половини 20. века*, Београд 2003.
- C. Singer, *A Short History of Scientific Ideas to 1900*, Oxford 1959.
- S. Sretenović, *Fransuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1929*, Beograd 2008.
- B. H. Sumner, *Russia and the Balkans, 1870-1880*, Oxford 1937.
- С. Терзић (ур.), *Међународни научни скуп Европа и источно питање : (1878-1923) : политичке и цивилизацијске промене*, Историјски институт САНУ, Београд 2001.
- Исти, *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи : сусрет цивилизација на Балкану*, Историјски институт САНУ, Београд 2003.
- A. Tibode, *Istorija francuske književnosti : od 1789. do naših dana*, Sarajevo 1961.
- Maria Todorova, *Imaginarni Balkan*, Beograd 1999.
- Д. Трифуновић, *Летопис живота и рада Михаила Петровића*, Београд 1969.
- Љ. Трговчевић, *Научници Србије и стварање југословенске државе 1914-1920*, Београд 1986.
- Иста, *Планирана елита. О студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, Београд 2003.
- C. Trebilcock, *The Industrialization of the Continental Powers 1780-1914*, London 1981.
- F. Fejto, *Requiem pour un Europe défunt. Histoire de la destruction de l'Autriche-Hongrie*, Paris, Lieu commun, 1988.
- E. Halévy, *Growth of Philosophic Radicalism*, Paris 1901-1904.
- Th. Hamerow, *The Birth of a New Europe. State and Society in the Nineteenth Century*, Chapel Hill 1983.
- В. Хан (ур.) *Градска култура на Балкану ( XV-XIX век)*, Београд 1984.
- Ј. Хаџи Пешић, *Новац Србије 1868-1918*, Београд 1995.
- W. O. Henderson, *The Industrial Revolution on the Continent*, London 1960.
- W. O. Henderson, *The Rise of German Industrial Power 1834-1914*, London 1975.
- M. Howard, *The Franco-Prussian War*, London 1961.
- P. H. Hutton, ур., *Historical Dictionary of France from the Third Republic, 1870-1940*, London 1986.
- O. Chadwick, *The Secularization of the European Mind*, Cambridge 1975.
- P.E. Charvet, *A Literary History of France*, London 1967.

- D. Chirot, *The Origins of Backwardness in Eastern Europe. Economics and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century*, Berkeley/ Los Angeles/ London 1990.
- С. Ћунковић, *Школство и просвета у Србији у 19. веку*, Београд 1870.
- М. Šamić, *Grgo Martić et les Français*, Zagreb 1953.
- Isti, *Francuski putnici u Bosni i Hercegovini u XIX stoljeću i njihovi utisci o njoj : (1836-1878)*, Sarajevo 1981.
- Isit, *Studije i ogledi*, Sarajevo 1982.
- Paul W. Schroeder, *Austria, Great Britain, and the Crimean War. The Destruction of the European Concert*, New York 1985.
- C. Charle, *Naissance des "intellectuels" 1880-1900*, Paris 1990.
- *Istmu, Les intellectuels en Europe au XIXe siècle. Essai d'histoire comparée*, Paris 1996.
- S. J. Shaw, E. K. Shaw, *History of Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. 1- 2, Cambridge 1977.
- P. Chevallier, B. Gersperrin, J. Maillet, *L'Enseignement français de la Révolution a nos jours*, Paris 1968.

#### **Чланци и расправе:**

- F. Adanir, „Tradition and Rural Change in Southeastern Europe during Ottoman Rule“, Chirot, Daniel (изд.) , *The Origins of Backwardness in Eastern Europe. Economics and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century*, Berkeley/ Los Angeles/ London 1990, 131-176.
- I. Adelman, C. Taft Morris , „Patterns of Industrialization in the 19<sup>th</sup> and Early 20<sup>th</sup> Centuries. A Cross-Sectional Quantitative Study“ , у: *Research in Economic History* 5 (1980), 1-83.
- Ljiljana Aleksić-Pejković, „La France et la Serbie du congrès de Berlin à la crise de juillet 1914“, actes du colloque franco-serbe de Strasbourg (1996), in *Revue d' Europe Centrale*, tome VII, n 1, 1999.
- A. Arnautović, "Jugoslovenski studenti na francuskim školama", Francusko-jugoslovenski odnosi, Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958.
- P. Bairoch, „Niveaux de développement économique de 1810 à 1910“, у: *Annales* 20 (1965), 1091-1117.
- Д. Т. Батаковић, „Француски утицаји у Србији 1835-1914. Четири генерације паризлија“, *Зборник Матице српске за историју* 56-1997, 73-95
- исти, *Дечанско питање*, Београд 1989.
- Isti, "Francuska revolucija. Predstave i tumacenja", in: *Vidici*, br. 1, Belgrade 1990, pp. 7-21.
- isti, „The Great Powers, Serbia and the Albanian Question = Velike sile, Srbija i albansko pitanje“, *Balkanica*. br. 22(1991), 111-125.

- Isti, "Ilija Garasanin's Nacertanije: A Reassessment", in: *Balkanica*, vol. XXV-1, Belgrade 1994, pp. 157-183.
- Isti, "Evropski poredak i srpsko pitanje: Francuska perspektiva", u: *Evropa i Srbi*, Istorijски институт SANU, Belgrade 1996, pp. 447-459.
- Isti, "La France et la Serbie 1804-1813", *Balkanica*, vol. XXIX, Belgrade 1998, pp. 117-157.
- Isti, "L'influence française sur la formation de la démocratie parlementaire en Serbie" *Revue d'Europe Centrale*, tome VII, no 1 (1999), Strasbourg 2000, pp. 17-44.
- Isti, "Le chemin vers la démocratie. Le développement constitutionnel de la Serbie 1869-1903", *Balkanica*, vol. XXXVIII (2007), Belgrade 2008, pp. 133-172.
- Ж. П. Блед, "О француско-српским односима у XIX веку", *Меридијани* - 1 (1998), стр. 64-66.
- isti, „La France et la Serbie durant la Première Guerre Mondiale (1914-1916)“ у *Европа и Срби*, Београд, Нови Сад 1996.
- isti, „La question de Bosnie-Herzégovine dans la "Revue des Derux Mondes" (1875-1878)“ у *Ислам, Балкан и велике силе*, Београд 1997, 329-333.
- М. Богдановић, „Модернизацијски процеси у Србији у 20. веку“, у: *Србија у модернизацијским процесима 20. века* 2, Београд 1994, 35-58.
- М. Васиљевић, “Француски трговачки законик (1807) као модел-узор Српског трговачког законика (1860)”, *Право и привреда* Год. 44, бр. 9/12 (2007) 27-34.
- Д. Витошевић, “Српски књижевни гласник”, Зборник *Сто година Српског књижевног гласника, Аксиолошки аспект традиције у српској књижевној периодици*, приредили С. Тутњевић М. Недић, Београд 2003.
- А. Вулетић, Љ. Трговчевић, „Аутобиографске белешке Радивоја Милојковића“, *Мешовита грађа*, књ. 21. (2003), 61-87.
- Ј. Данић-Станојчић, "Одјек идеја Виктора Игоа у делима наших писаца до 1914", *Зборник историје и књижевности З САНУ*, Београд 1962.
- В. Жупан, “Француски интелектуалци о Србији и СР Југославији”, *Књижевност*, Год. 53, књ. 105, бр. 1/2 (1999) 249-253.
- М. Екмечић, „Сусрет цивилизација и српски однос према Европи“, *Летопис Матице српске* књ. 457, св. 2/3 (1996), 274-331.
- М. Ибровац, „Успомене једног словенофила од Луја Лежеа“, *Српски књижевни гласник*, 16. август 1905, XV, 4, 396-397.
- Исти, “Ернест Дени”, *Нова Европа*, 21. март 1921, II, 1, 4-10.
- Исти, "Victor Hugo et les Serbs", *L' Echo de Belgrade*, 19. јуин 1935, 2-4.
- Isti, "Francusko-jugoslovenski odnosi", *Enciklopedija Jugoslavije* 3, Zagreb 1958.
- Исти, “Огист Дозон”, Зборник Филозофског факултета у Београду, књ. IV-2, 1959, 49-96.
- Г. Јакшић, „Ернест Дени“, *Годишњица Николе Пашића*, XXXV, 1923, 313-324.
- Исти, „Наш дуг Француској“, *Политика*, 11. новембар 1930.
- Исти, „Огист Говен. Поводом данашњег помена на Универзитету“, *Политика*, 29. април 1931.
- Исти, Састанак Илије Гарашанина и принца претседника Луја Наполеона, *Политика*, 6-9. јануара 1934.
- М. Ковић, “Источно питање као културни проблем : Светислав Симић и Српски књижевни гласник 1901-1911”, у *Европа и источно питање*, Београд 2001.
- J. R. Lampe, „Serbia 1878-1912“, у: Cameron, Rondo (изд.), *Banking and Economic Development. Some Lesson of History*, New York 1972, 122-168.

- M. Ković, „From Vienna to Paris: Serbian Elite between Central and Western Europe (1878-1914)“, *Forschungen zu Südosteuropa, Serbia in Europe Leitbilder der Moderne in der Diskussion*, Herausgegeben von Gabriella Shubert, Band 3, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2008, 53-60
- Isti, „Protector, Neighbour, Enemy: the Habsburg Empire and the Serbs (1780-1914)“, *Studies in Ethnicity and Nationalism, Special Issue 2005: Nation and Empire*, London 2005, 81-102,
- Андреј Митровић, „Европеизација и/или модернизација“, у *Годишњак за друштвену историју*, 2 (1994), Београд 1994.
- Isti, „Otomanska imperijalna banka o poslovima u Srbiji,“, *Godišnjak za društvenu istoriju*, 1-2, 1996, 130-133.
- Д. Младеновић, „Дело на раскрсници векова и епоха: пре 90 година појавио се први број радикаског Дела“, *Библиотекар* год. 38, бр. 1/3 (1986), 63-65
- В. Павловић, „Српски студенти у Паризу 1839-1856“, *Историјски часопис*, XXXIII, Београд 1987, 188-9.
- Isti, "La France et l'espace Yougoslave : la naissance de la Yougoslavie (1878-1918)", *Revue des études slaves*, Tome 63, fasc. 2-3 (2001), str. 481-488.
- М. Павловић, „Наша књижевност у Француској данас“, *Мостови* Год. 17, бр. 4(68) (1986), 352-356.
- Isti, "Francusko-jugoslovenski odnosi", S. R., *Enciklopedija Jugoslavije* 3, Zagreb 1986.
- Исти, „О једном мање познатом француском преводу *Хасанагинице*“ *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* Књ. 53-54, св. 1-4 (1987-1988), 79-84.
- Исти, „Српска народна поезија у француској уметничкој прози“, *Анали Филолошког факултета*. Књ. 18 (1987), 99-141.
- П. Палавестра, „Идеологија и мисија књижевних часописа“, *Зборник Традиционално и модерно у српским часописима 1894-1914*, Нови Сад Београд 1992, 17-21.
- С. Пековић, „Модел часописа на почетку века“, *Зборник Традиционално и модерно у српским часописима 1894-1914*, Нови Сад Београд 1992, 9-16.
- Л. Перовић, „Положај жене као мерило модернизације“, у: *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 2, Београд 1998.
- З. Петковић, „Енглеске теме у Српском књижевном гласнику и Делу до 1914“, *Зборник Традиционално и модерно у српским часописима 1894-1914*, Нови Сад, Београд 1992, 347-352.
- R. Poidevin, „Les intérêts financiers français et allemands en Serbie de 1895 à 1914“, *Revue historique*, CCXXXII, 1964, 49-66.
- П. Половина, С. Витановић, "Катедра за француски језик и књижевност", у *Сто година Филозофског факултета*, Београд 1963.
- М. Радојевић, „Неколико слика из сарадње Исидоре Секулић и Српског књижевног гласника“, *Годишњак за друштвену историју*, VI св.2 (1999) 91-109
- Иста, „О југословенству самосталних радикала“, *Историја 20. века*, год XVI, бр. 2, Београд 1998, 17-33.
- Lj. Trgovčević, „Savants serbes-élevés français 1880-1914 „, *Les relations entre la France et pays yougoslaves du 18<sup>e</sup> au 20<sup>e</sup> siècle*, Ljubljana 1987, 84-91.
- Иста, Радивој Милојковић. Правитељствени питомац, *Даница. Српски народни илустровани календар за годину 1995*, Београд 1995.
- Иста, „Les boursiers serbes en France de 1878 à 1914“, *Revue d'Europe Centrale*, t. VII, No. 1 (1999), Strasbourg 1999, 45-57

- Ista, „Serbian Intellectuals in Foreign Universities in the 19<sup>th</sup> Century“, *L'enseignement des Elites en Europe Centrale (19e-20e siècles)*, Cracovie 1999, 159-173.
- M. Šamić, *Viktor Igo*, u: Iz strane i uporedne književnosti, Sarajevo 1968.
- W. Shorrock, „Prelude to Empire. French Balkan Policy 1878-1881“, *East European Quaterly*, XVI, n 3, (September 1982), 345-362.

**Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји**  
**(1894-1914)**

Предлог докторске тезе под насловом *Француски и српски интелектуалци: сарадња и утицаји (1894-1914)*, занимљив је и обећава нов, важан прилог историографији. Развијена и разуђена француска историјска наука до сада не само да се није бавила везама француских интелектуалаца са Србима и Србијом, него није обратила значајнију пажњу ни на најопштију историју француско-српских веза. По природи ствари, тим темама много више се бавила српска наука. У оквирима српске историографије, међутим, доминирају истраживања односа између двеју држава (радови Ч. Попова, Љ. Алексић-Пејковић, М. Војводића и др.), док теорија и историја књижевности постављају питања књижевних утицаја и прожимања (М. Павловић, Д. Витошевић, Ј. Новаковић, и др). Тек у новије време српска историографија се окреће интелектуалцима, као «посредницима» у преношењу француских културних и политичких образаца у српски контекст (М. Екмечић, Д. Батаковић, М. Ковић, В. Павловић, С. Сретеновић).

Хронолошке оквире овог рада чиниле би године 1894. и 1914. Први датум заснива се на код нас још увек недовољно примећеној вези између настанка Француско-руског савеза 1894. и успостављања француско-српске сарадње. За српске елите, нарочито за онај део друштва који је следио највећу партију, Народну радикалну странку, Француска је постала прихватљивија као савезник оног тренутка када је успоставила савезничке односе са Русијом. Са друге стране, и француске елите су од тог тренутка све мање гледале на Србију као на савезника непријатељских, централноевропских сила, Аустро-Угарске и Немачке. Почетак Првог светског рата 1914. логичан је завршетак једног историјског раздобља и почетак настанка новог света.

Полазиште овог рада била би својеврсна социологија елита. Потребно је, пре свега, дефинисати појам «интелектуалац», на основу богате социолошке литературе, као и доприноса који је том пољу дала француска историографија (Паскал Ори, Жан-Франсоа Сиринели, и други). У француској култури, наиме, још од доба Енциклопедиста и Волтера, интелектуалци имају посебну улогу. Драјфусова афера, која је обележила управо период о коме је у овој тези реч, поново је сместила француске интелектуалце у само средиште пажње француског и европског јавног мњења.

За разлику од појачане пажње српске јавности за све што је долазило из Француске, француско јавно мњење показује значајније интересовање за српско питање тек од времена Анексионе кризе (1908-1909). И у тој, новој пажњи за Србију, важну улогу одиграли су одређени француски интелектуалци. Пажљивије праћење биографија неких од њих показује, међутим, да су везе и контакти били успостављени знатно раније и да су ти додири учестали после 1894, нарочито после 1903.

Имена Албера Малеа, Виктора Берара, Шарла Лоазоа, Андреа Шерадама, Анрија Барбија, Огиста Говена, Емила Омана, Ернеста Денија и других француских интелектуалаца, који су у овом добу писали о Србима и Србији, добро су позната у нашој историографији. Но о некима од њих, какви су, рецимо, били Лоазо, Шерадам или Барби, суштински се мало зна, чак и у самој француској литератури. Ова докторска теза требало би прво да утврди потпуну листу француских интелектуалаца који су у овом времену писали о Србима или су имали непосредне контакте са њима. Затим, потребно је да се осветле биографије оних интелектуалаца о којима се данас мало зна. Суштинска питања, на која ће ова теза тражити одговоре, односе се, међутим, и на добро позната имена, какви су били Мале, Оман или Дени. Потребно је, пре свега, реконструисати слику Србије и Срба коју су ови писци нудили, као и процес систематске изградње новог, југословенског идентитета у њиховим текстовима. Затим, морају се утврдити мотиви ових интелектуалаца да се окрену Србима и «српским темама». Посебно је важно реконструисати изворе из којих су они добијали податке, нарочито испитати мрежу контаката која се у овом добу изградила између француских и српских интелектуалаца, какви су били Милован Миловановић, Миленко Веснић, Стојан Новаковић, Светислав Симић, Јован Јовановић-Пижон, и други. Мора се, затим, испитати мера стварног утицаја ових француских писаца на француско јавно мњење. Коначно, биће истражен и одјек ових идеја и успостављене сарадње у српском јавном мњењу, и то на основу деловања српских интелектуалаца.

Подразумева се да овако замишљена и образложена докторска теза мора да се заснива на широкој основи француских, а затим и српских извора. Кандидаткиња је, у свом образложењу теме докторске дисертације, већ дала опсежан преглед извора и литературе које ће искористити у свом раду. Зато се овде на томе нећемо задржавати. Потребно је само нагласити да је већ направљен детаљан списак архива и библиотека које ће она посетити током својих студијских боравака у Француској.

Све што сам до сада навео показује да ће ова тема бити иновативна не само за српску, него и за француску науку. Она ће бити прилог истраживању социологије

интелектуалаца, и испитивању функционисања јавног мњења, са посебним нагласком на интересним (данас би се рекло «лобистичким») групама. Она ће значити и допринос студијама «слике другог», чије основе су, за «балканске» и «источњачке» теме, поставили Марија Тодорова и Едвард Саид. Коначно, биће истражени корени француско-српског савезништва, учвршћеног у Првом светском рату и међуратном периоду, које је оставило тако видљиве трагове у савременом српском културном идентитету.

У Београду, 15. марта 2010.

Доцент Др Милош Ковић

др Душан Батаковић

др Војислав Павловић

доц. др Мира Радојевић

доц. др Сузана Рајић